

Sibeliuksen ensimmäiset sävellykset Sääksmäellä

Lahisten kartano

Sibeliuksen kiinnekohdat Sääksmäkeen

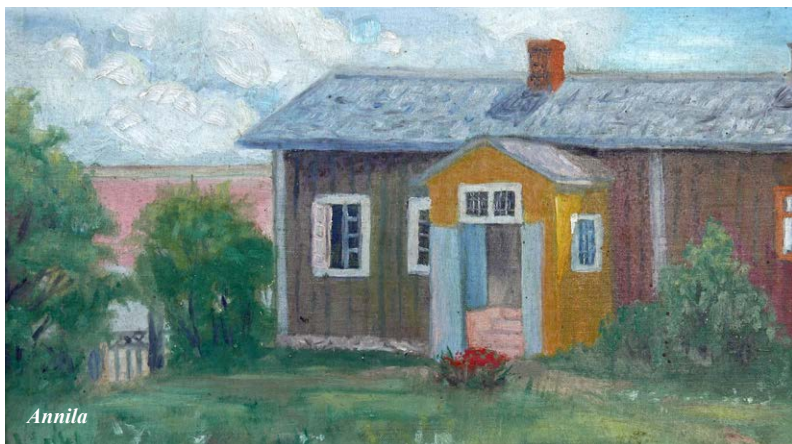
Jean Sibeliuksen siteet Sääksmäkeen ovat jääneet säveltäjää koskevilla kirjoituksissa melko lailla unohtuiksi. Esimerkiksi Sibeliuksen syntymän 150-juhlavuoden 2015 ohjelmistoista saa turhaan hakea mainintoja Sääksmäestä. Syntymäkaupungin osalta kuitattiin Sääksmäki puhumalla vain ”Hämeenlinnan seudusta”. Yhtenä syynä asiantilaan on varmaan myös sillä, ettei Valkeakoskella esim. kaupungin markkinoinnissa ei ole juurikaan tuotu asiaa esiin.

Sääksmäellä samoin kuin säveltäjän isän sukulaisten Loviisalla on ollut nuoren Jannen elämässä tärkeä merkitys. Jannen lääkäri-isähän kuoli pojan ollessa vain 3-vuotias. Perheen äiti joutui kolmen pienen lapsensa kanssa turvautumaan isovanhempien apuun. Jannen äidinäiti **Katarina Juliana Borg** os. Haartman (1812–92) oli kotoisin Teristen kartanosta, joka kuului Haartmanin suvulle. Tämä Pyhäjoen

rovastin leski oli viisas ja lujaluonteinen nainen, jonka merkitys oli Jannelle suuri. Katarinan naimattomat siskot **Rosa** ja **Inga** olivat saaneet omistukseensa vuonna 1873 Jannen ollessa 8-vuotias Annilan tilan. Sibeliukset viettivät kesäisin paljon aikaa Annilassa aina vuoteen 1880 saakka, jolloin Haartmanit myivät tilansa.

Toinen tärkeä kontakti Sääksmäkeen oli koulutoveri **Walter von Konow**, jonka koti oli Lahisten kartano. Janne ja Walterin yhteinen koulutie alkoi Hämeenlinnan pienten lasten koulussa v. 1874. Ystävyys Walterin kanssa jatkui aina aikuisikään ja Walterin kuolemaan saakka v. 1943. Janne vietti paljon aikaa Lahisissa ja sen hienosta kartanomiljööstä Vanajanselän rannalla ja ympäröivistä metsistä tuli pojille mielikuvitusta inspiroiva ympäristö kouluaikana.

Haartmanin sisarusten luovuttua Annilasta löytyi Sääksmäeltä muita kesänviettopaikkoja Sibeliuksille. Kantalan talossa vietettiin kesälomaa ainakin vuonna 1880 ja 1882. Kesällä 1880 Janne oli vähällä

hukkua läheiseen Saarioisjärveen. Kesän 1882 ohjelmaan Kantalassa tuli metsästyksen lisäksi viulunsoiton harjoittelu **Pehr**-**sedän** lähetettyä Kantalaan lahjoittamansa viulun. Ujo viulisti sai suuren menestyksen esiinnyttyään talon kuistilla pihalla olevalle yleisölle.

Kesällä 1883 Sibeliukset majoittuivat Kalalahden taloon. Musiikki sai yhä suoremman osan Jannen elämässä. Viulunsoiton harjoittelun lomassa Janne alkoi säveltää. Itse asiassa Sibeliuksen 1. moniosainen, varmasti päivitettävissä oleva sävellys on sävelletty Kalalahdessa tuona kesänä. Metsästysharrastus jatkui ja kalastus sekä purjehdus Rauttunselän vesillä olivat mieluista ajanvietettä.

Janne kirjoitti ylioppilaaksi keväällä 1885. Kesää Sibeliukset viettivät jälleen Kalalahdessa. Jannen sävellystyö jatkui jousikvartetolla ja hän alkoi myös säveltää Walterin kirjoittamaa oopperaa *Ljunga Virginia*. Rantakivellä hän piti loputtomia konsertteja linnuille ja laskevalle auringolle. Syyskuussa hän sitten muutti Helsinkiin opiskelemaan.

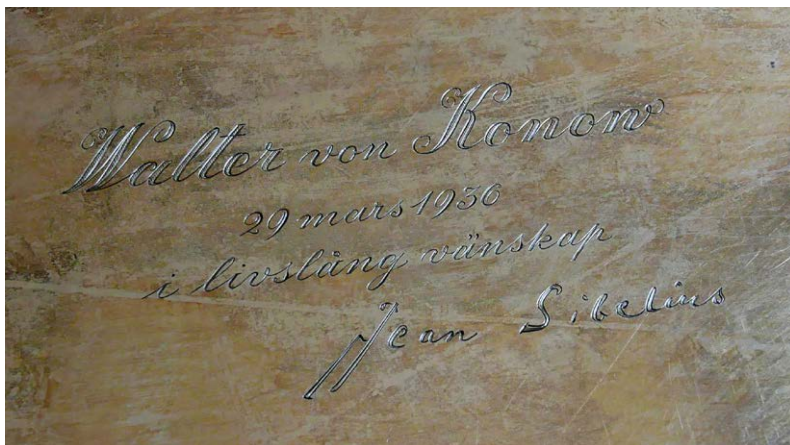
Tärkeänä lähteenä Jannen kouluaikojen oleskelusta Sääksmäellä ovat aikalaisten kertomuksista ennen muuta Walter von Konowin muistiinpanot. Sibelius kirjoitti Kantalasta ja Kalalahdesta myös kirjoita, jotka avaavat osaltaan tunnelmia ja tapah-

tumia kesänviettopaikoissa. Sibeliuksen nuoruudenkirjeistä on amerikkalainen **Glenda Goss** julkaissut kirjan.

Viulunsoiton opiskelua ja ensimmäiset sävellykset Sääksmäellä

Jannen kouluvuosien suuri rakkaus oli luonto sen kaikissa muodoissa. Voi hyvällä syyllä todeta, että hän oli monipuolinen luontoharrastaja, joka tuli esiin myös koulussa innostavan eläin- ja kasviopin opettajan **Otto Collinin** riemuksi. Tuohon aikaan ei ollut käytettävissä hienoa optiikkaa, joten lintuharrastukseen tuli konkretiaa mm. munien keräilyllä. Ei ihme, että opittuaan pysyn käytön hänestä tuli myös innokas linnustaja. Tuohon aikaan luonnonsuojelu ei ollut samalla tavalla esillä kuin nykyisin.

Viulunsoiton opiskelu tuli vahvemmin mukaan myös Sääksmäen kesinä vuodesta 1882 alkaen Jannen saatua Pehr-sedältään lahjaksi oman viulun Kantalassa 16 vuotiaana. Ei ole tiedossa, mitä hän soitti Kantalan talon pihaan kokoontuneelle maalaisyleisölle talon kuistilta. Harjoittelussa hän mainitsee soittaneensa mm. **Haydnin** sonaatteja, joiden ”syvät, vakavat soinnut avaavat musiikin sisäisen maailman melkein pyhäksi”. Kalalahdessa hän mainit-

see soittaneensa **Mazaksen** ja **Kreutzerin** etydejä sekä harjoitelleensa **de Beriotin** viulukonserttoa, joka aivan ilmeisesti on seitsemäs. Tämän vähemmän tunnetun belgialaisen säveltäjän 10 viulukonserton joukossa n:o 7 *G-duuri Op. 7* onkin varsinainen helmi.

Sibeliuksen ensimmäisenä sävellyksenä mainitaan usein pienimuotoinen *Vattendroppar (Vesipisaroita)*, joka lienee kirjoitettu vuosien 1875–76 tienoilla Jannen ollessa kymmenvuotias. Ensimmäinen varmasti päivitettävissä oleva, moniosainen sävellys on kuitenkin Kalalahdessa kesällä 1883 kirjoitettu trio kahdelle viululle ja pianolle (JS 205). Sävellys on levytetty ensi kertaa vuonna 2003 BIS-levymerkille (BIS CD-1282). Teos alkaa dramaattisella purkauksella hieman suurieleisesti, kun kyse on melko pienestä, elegantista triosta. Teoksen kolmas osa on vauhdikas, viulustisesti elegantti tyylitelmä suomalaisesta polskasta. **Folke Gräsbäckin** mukaan parasta triossa on kahdelle viululle kirjoitettujen rakenteiden sujuva käsittely, mikä kertoo Jannen duosoitkokemuksesta. Näytteitä triosta on dvd-levyllä Sibelius Sääksmäellä. Kirjeessään Pehr-sedälle Janne vähättelee aikaansaannostaan: ”sävellykset ovat tietysti oikein huonoja, mutta sadesäällä on mukava, kun on jotain tekemistä”.

Kesällä 1885 Janne viimeisteli Kalalahdessa jousikvartettoa Es-duuri (JS184), jota hän oli valmistellut jo Hämeenlinnassa ennen kesää. Teos löytyy levytettynä levymerkiltä BIS (CD-1376). Levyn esittelytekstissä **Andrew Barnett** toteaa, että siinä on paljon aineksia, jotka tuovat mieleen Haydnin, mutta hitaassa osassa Sibelius tekee kokeiluja nuottiarvoilla ja rytmeillä, jotka myöhemmin tulivat hänen tavaramerkikseen mm. toisessa sinfoniassa.

Sääksmäkeen liittyvistä sävellyksistä ehkä mielenkiintoisin on Jannen säveltämä musiikki Walter von Konowin oopperaan *Ljunga Wirginia*, jota hän kirjeessään 4.8.1885 Kalalahdesta Pehr-sedälle mainitsee alkaneensa kirjoittaa. Vielä 1990-luvun lopussa luultiin, että sen musiikki on lopullisesti kadonnut. Sibelius-suvun vuonna 1982 Helsingin yliopistolle lahjoittamasta suuresta aineistosta Folke Gräsbäck löysi yllättäen v. 2001 erään kuusiosaisen kappaleen viululle, sellolle ja pianolle nuottiluonnoksesta käsinkirjoitetun otsikon ”Ljunga Wirginia”. Librettoa ei kuitenkaan löytynyt. Se luultavasti tuhoutui, kun Walterin koti paloi talvisodassa Turun ilmapommituksessa. Walter teki elämäntyönsä Turun historiallisen museon intendenttinä.

Ljunga Wirginian musiikin syntyisen ovat vaikuttaneet Janne ja Walterin yhteiset kokemukset Sääksmäen metsissä ja rannoilla

yhdistettynä vilkkaaseen mielikuvitukseen. Walter mainitseekin muisteluisaan, että ”kuusitoistavuotiaina suunnittelimme yhdessä pitkän ja suurenmoisen sadun haaveamaailmastamme, johon minä kirjoitin tekstin ja Janne musiikin”. Dvd-levyllä Sibelius Sääksmäellä on otteita teoksesta useassa kohdassa. Erityisesti ”myrskyisessä toisessa osassa Prestissimo voi kuvitella prinsessan (Ljunga Wirginia) tulevan ryöstytki nopeilla hevosilla” (Folke Gräsbäck). Em. dvd:llä musiikki kuullaan hurjassa telkkien soidinkohtauksessa. Telkän tieteellinen sukunimi muuten tarkoittaa Bucephalusta, joka oli **Aleksanteri Suuren** hevonen. Aivan ilmeisesti Sibelius oli halunnut jousikvartetton Es-duuri jälkeen kokeilla wieniläisklassista sonaattimuotoa vapaampaa sävelkieltä. Ljunga Wirginian musiikki on ensilevytetty BIS-levymerkille (CD-1182) vuonna 2004.

Sibeliuksella oli ennen varsinaisen julkisen säveltäjänuran alkua aiemmin tuntematon kamarimusiikkikausi, josta on säilynyt melko paljon kokonaisia sävellyksiä tai niiden osia. Kouluvuosien aikana syntyi monta muutakin kappaletta, joista Sibelius Sääksmäellä dvd:lle on otettu *Andante grazioso* D-duuri viululle ja pianolle, joka syntyi Janne abiturienttivuoden aikana, vaikka sen yhteydestä nimenomaan Sääksmäkeen ei ole todisteita. Tämä viehättävä teos” keskittyy intensiiviseen melodiaan, joka on sävelletty hetken mielijohteesta ja johon liittyvät korkealle asetetut inspiraation vaatimukset” (Folke Gräsbäck). *Andante graziosossa* on helposti tunnistettavia sibelianisia piirteitä, vaikka siihen onkin todennäköisesti vahingossa hiipinyt sitaatti **Mendelssohnilta**. Dvd:llä se saa säestää Rautunselkään laskevaa hehkuvaa aurinkoa.

Sääksmäkikesien merkitys

Sääksmäellä vietettyjen kesillä herkässä nuoruusiässä on ilmiselvästi ollut merkittävä vaikutus koko Sibeliuksen säveltäjänuraan. Tiivis kontakti luontoon, hyvä luonnontuntemus ja ystävyys samalla aaltopituudella olevaan Walteriin synnyttivät läpi koko

elämän vaikuttavia elämyksiä, jotka sitten osaltaan loivat pohjaa Sibeliuksen myöhemmälle sävellystuotannolle. Voi hyvin yhtyä professori **Erik Tavaststjerner** toteamukseen Walterin kuvauksesta heidän kokemuksestaan Tunturivuoren metsän sopukoista, että mainittu ”kuvaus enteilee merkittävästi sitä nelisäettä, jonka Sibelius kirjoitti Tapiolan motoksi” vuonna 1926.

Sibelius Sääksmäellä dokumenttivideo

Sääksmäellä vaikuttaneista kuvataiteilijoista, kirjailijoista ja runoilijoista on **Anna-Maija Kuuliala** kirjoittanut parikin hienoa teosta. Yhtenäinen esitys Sibeliuksen lapsuus ja kouluajoista Sääksmäellä on puuttunut. Kun kyse on säveltäjästä, lienee audiovisuaalinen dokumentti kirjaa parempi vaihtoehto. Ajatus *Sibelius Sääksmäellä* -dokumentista sai alkunsa vuosien varrella kuulemistani anekdooteista kuinka Janne vietti aikaansa täällä. Itseäni puhutteli Sibeliuksen suhde luontoon ja siihen liittyvät tarinat tutuista paikoista, joissa itsekin lapsesta saakka on tullut retkeilyksi pyssyn sijasta kiikari olalla. Dokumentin ideana on yrittää eläytyä Jannen ja Walterin kokemuksiin Sääksmäen luonnossa.

Dokumenttivideon teki mahdolliseksi Sääksmäen manttaalikuntasäätiön taloudellinen tuki, josta esitän parhaat kiitokset. Sibelius-kollegio myönsi luvan musiikin käyttöön ja Hämeenlinnan kaupunginmuuseon historiallinen kuva-aineisto oli korvaamattomana apuna. Kiitokset monille paikkakuntalaisille, ennen muuta Annilan, Lahisten, Kantalan ja Kalalahden talonväelle avusta kuvausten toteutuksessa. Kiitän myös Sääksmäki-seuraa Sääksmäki-mitalista.

Dvd- tai blu-raylevyvä on saatavana Hämeenlinnassa Sibeliuksen syntymäkodissa ja Valkeakoskella Myllysaaren museossa, Kirkjakeskuksessa, Päivölän opistolla ja Sääksmäki-seuralla sekä Tarttistorilla. Lahjaksi kaikille musiikin, luonnon ja Sääksmäen ystäville hyvin sopivan levyn voi tilata myös suoraan tekijältä nettisivulta www.pkproductions.fi.